

A 1554/medborgar

Framlagt av:
Medborgar- och
konsumentutskottet

J.nr. 12-00086-1

Utskottsförslag om urfolken i Arktis

1. Utskottets förslag

Medborgar- och konsumentutskottet föreslår att

Nordiska rådet rekommenderar de danska, norska, finska och svenska regeringarna

att sörja för att urfolkens rättigheter inte kränks när regionens naturresurser blir utvunna, bland annat genom att implementera FNs vägledande principer för näringsliv och mänskliga rättigheter samt OECDs riktlinjer för multinationella företag

Nordiska rådet rekommenderar de finska, norska och svenska regeringarna

att aktivt arbeta för att den Nordiska samekonventionen färdigförhandlas inom den angivna tidsramen

2. Bakgrund

I det arktiska samarbetet ingår de nordiska länderna, Kanada, USA och Ryssland. Urfolksorganisationer är permanenta deltagare i Arktiska rådet. Efter det kalla krigets avslutning har samarbetet kring arktiska frågor utvecklats positivt. Flera globala konventioner har satt fokus på arktiska utmaningar. Snabba ändringar i klimatet samt ökande intresse av att utnyttja naturresurserna i de arktiska områdena har bidragit till att det politiska intresset för området tilltar.

Nordiska rådet har varit aktivt i den politiska debatten om de arktiska utmaningarna en längre tid. Sedan 1992 har 14 förslag behandlats, varav 10 initiativ initierats av rådet. Rådet har satt fokus på forsknings- och observationssamarbete, olje- och gasutvinning, sjöfartssäkerhet samt frågan

om behovet för en speciell traktat för de arktiska områdena. Redan 1992 satte rådet fokus på etablering av Arktisk råd.

Nordiska Rådet har utarbetat ett speciellt förhållande till parlament i Ryssland; både centralt och regionalt i Nordvästra Ryssland. Detta samarbete bör också ses i kontext med Nordiska rådets intresse för de arktiska områdena, däribland säkerhets- och miljöfrågor, och inte minst ursprungsfolket.

Enligt ett nyutkommet meddelande till Stortinget i Norge bor det knappt 10 miljoner människor i de arktiska områdena. Två miljoner av dessa, eller 8 % av Nordens befolkning, befinner sig i de nordiska länderna¹. Dessa befolkningars levnadsvillkår är beroende av en stabil och fredlig utveckling som tar hänsyn till den sårbara naturen i området.

De nordiska urfolken

I Norden finns två urfolk; inuiter på Grönland (88 procent av befolkningen på Grönland, som uppgår till nästan 57 000, är inuiter) och samer i området Sápmi (Sameland) i Norge, Sverige, Finland och nordvästra Ryssland (totalt ca 80 000). De flesta samer är bosatta i Norge. Officiellt räknar man med en samisk befolkning i Norge på mer än 40 000 personer (medan inofficiella uppgifter beräknar upp till 65 000), ca 20 000 i Sverige, ca 8000 i Finland och ca 2000 i Ryssland.

Folkrätten och urfolken

Ett urfolk härstammar från folkgrupper som bodde i landet eller i ett geografiskt område, som landet tillhör, vid tiden för erövring eller kolonisation eller fastställande av nuvarande statsgränser och vilka har behållit en del eller alla sina egna sociala, ekonomiska, kulturella och politiska institutioner. Genom sin speciella relation till land och vatten är ett urfolk i behov av andra rättigheter än minoriteterna i övrigt för att utveckla sin identitet och kultur. Folkrättsligt går regelverket för urfolk längre än för övriga minoritetsgrupper i ett land.

Folkrätten, dvs. de rättsregler som gäller för stater i deras inbördes förhållanden, har också regler om vilket ansvar staten har i olika frågor. Under lång tid har urfolkens traditionella levnadssätt och deras resursbaser exploaterats. De senaste årtiondena har urfolk fått allt starkare stöd internationellt och de folkrättsliga instanserna på området går kraftigt framåt.

Folkrättsliga standarder för urfolks rättigheter inriktar sig framförallt på att säkra att urfolk, utifrån sina egna förutsättningar, ska kunna skydda och utveckla sin kultur, sitt språk, sitt levnadssätt och sitt samhälle. I detta ligger skyddet för urfolks traditionella områden och deras rätt till land och naturresurser.

I september 2007 antog FN:s generalförsamling en Urfolksdeklaration. Genom deklarationen har staterna kommit överens om vilka krav som ställs på staterna i förhållande till urfolk som lever inom nationsgränserna. Deklarationen har processats fram under mycket lång tid. Urfolksdeklarationen anger en miniminivå för hur urfolksfrågorna bör behandlas i de olika länderna, men deklarationen är inte juridiskt bindande.

FN:s kommissarie för mänskliga rättigheter etablerade 1982 en arbetsgrupp för ursprungsfolk (WGIP) som ett forum som skulle lyssna på ursprungsfolkens problem och arbeta för deras rättigheter. Den internationella arbetsorganisationen ILO antog 1989 konvention 169 om ursprungsfolkens rättigheter. 2002 etablerades Permanent Forum för ursprungsfolk. I övrigt har FNs konvention om civila och politiska rättigheter, FNs kon-

¹ Hela Grönlands, Färöarnas och Islands befolkning, 463.000 i Norge, 508.000 i Sverige och 652.000 i Finland.

Nordiska rådet

A 1554/medborgar

Framlagt av:
Medborgar- och
konsumentutskottet

J.nr. 12-00086-1

vention om biologisk mångfald, FNs konvention om barns rättigheter samt Europeiska människorättskonventionen, europeiska pakten om region- och minoritetsspråk betydelse för den s.k. samepolitiken i Norden.

Nordiska rådet

Förslag till Nordisk samekonvention

Idag finns ett förslag till en Nordisk samekonvention. Samerna är ett folk i fyra länder och förslaget till konvention syftar till att ge samerna bättre förutsättningar att leva som ett folk. En expertgrupp har tagit fram ett förslag till en nordisk samekonvention och under våren 2011 inleddes förhandlingarna om en nordisk samekonvention mellan de tre förhandlingsdelegationerna från Finland, Norge och Sverige bestående av regeringsrepresentanter och samerepresentanter. Det första mötet hölls den 14-15 mars 2011 mellan de finska, norska och svenska förhandlingsdelegationerna och det nästa förhandlingsmötet planeras till mars i år. Det tas sikte på tre förhandlingmöten om året och målet är att avsluta förhandlingarna inom fem år.

A 1554/medborgar

Framlagt av:
Medborgar- och
konsumentutskottet

J.nr. 12-00086-1

Självbestämmande, rätt till traditionella marker och resurser

Självbestämmande och rätt till traditionella marker och resurser är angelägna frågor för ursprungsfolken. Medan inuiterna som majoritet av befolkningen i Grönland har stor självbestämmande genom det grönländska *selvstyret* är självbestämmandet i den samiska regionen mer begränsat då de tre sametingen i Finland, Norge och Sverige främst fungerar som rådgivande organ. I Ryssland började man erkänna de ryska urfolkens rättigheter under nittioalet och har skapat s.k. "obshcinas", små fiske- eller rennäringföretag som kan be regeringen om mark. Urfolket har även viss delaktighet i förvaltningen av vissa naturresurser. Formellt har man tre lagar kring urfolkets rättigheter, men mekanismerna för att förverkliga dessa rättigheter är bristfälliga och starka politiska krafter motverkar realiseringen av rättigheterna.² Inom Samisk parlamentarisk råd, dvs samarbetet mellan de tre nordiska sametingen, har de ryska samerna observatörsstatus.

I och med det ökande fokus på möjligheterna för utvinning av mineraler, olja och gas och utveckling av vattenkraft i det arktiska området, som till dels är traditionella bruksområden för samerna och inuiterna, aktualiseras urfolksrättigheterna i förbindelse med näringsverksamhet såsom utvinningsindustrin. Här betonas att myndigheternas plikt att konsultera med urfolk i ärenden som angår dem och näringslivets ansvar att respektera urfolks rättigheter. FN tagit fram nya vägledande principer för näringsliv och människorättigheter som utgör en referensram i sammanhanget. Här slås fast att näringslivet har ett självständigt människorättsansvar. FNs specialrapportör för urfolks rättigheter konstaterar att bristande medbestämmande för urfolk i linje med folkrätten vid utvinning av naturresurser är ett problem världen över.

Även OECD har riktlinjer för mänskliga rättigheter och kan agera klagostans där individer och organisationer kan anmäla företag som de menar byter mot riktlinjerna. OECDs riktlinjer är ett verktyg för näringslivet så att det kan säkra sig att de inte kränker mänskliga rättigheter eller skadar miljön i sin verksamhet. OECDs kontaktpunkt är ett verktyg för dialog och konfliktlösning utanför rättssystemet när företag trampar snett.

3. Remissbehandling

Det har inte genomförts något formellt remissförfarande i förberedande av detta förslag, men sekretariatet har haft en informell dialog med urfolksrepresentanter i regionen.

² -Arctic Human Development Report, 2004

4. Utskottets synpunkter

Urfolkens livsvillkor och minoritetsskydd i Norden har uppmärksammats av medborgar- och konsumentutskottet tidigare. I samband med studiebesök om samernas livsvillkor i Kiruna 2009, uttalade sig den dåvarande ordföranden att:

- Den arktiska regionens sameer och inuiter utgör en av Europas mest betydelsefulla ursprungsfolk. Norden har en viktig uppgift att försäkra sig om ursprungsfolkets kulturella särdrag bevaras.

Utskottet har även engagerat sig för att främja arbetet med en nordisk samekonvention. En nordisk samekonvention kan bli ett viktigt verktyg för att skapa en gemensam syn på samepolitiken i Norden.

Urfolks rättigheter har i ökande grad erkänts genom etablerade internationella standarder. Målet måste emellertid vara att inte bara erkänna urfolk som rättighetssubjekt utan att de också kan vara likvärdiga parter i näringslivssamarbetet. Genom neutrala tredjeparter med specialkompetens på industri, miljö och medling kan goda avtal förhandlas fram mellan urfolk, näringsliv och myndigheter. Utvinning av naturresurser måste ske på ett hållbart sätt - detta gynnar inte bara urfolken utan även de arktiska områdena i stort.

5. Konklusion

Mot bakgrund av ovanstående föreslår Medborgar- och konsumentutskottet att

Nordiska rådet rekommenderar de danska, finska, norska och svenska regeringarna

att sörja för att urfolkens rättigheter inte kränks när regionens naturresurser blir utvunna, bland annat genom att implementera FN:s vägledande principer för näringsliv och mänskliga rättigheter samt OECDs riktlinjer för multinationella företag

Nordiska rådet rekommenderar de finska, norska och svenska regeringarna

att aktivt arbeta för att den Nordiska samekonventionen färdigförhandlas inom den angivna tidsramen.

Reykjavik, 22 mars 2012

*Anna Ljunggren (A)
Björt Samuelsen (Tj.)
Hans Wallmark (M)
Isabella Jernbeck (M)
Jeppe Mikkelsen (RV)
Juho Eerola (saf)*

*Maria Stenberg (S)
Martin Kolberg (A), vice ordförande
Per Arne Olsen (FrP)
Suna Kymäläinen (Sd)
Satu Haapanen (gröna), ordförande
Thomas Jensen (S)*

Nordiska rådet

A 1554/medborgar

Framlagt av:
Medborgar- och
konsumentutskottet

J.nr. 12-00086-1